

Nacsinák Gergely András

HÁROM EMLÉKEZETES HISTÓRIA

AVAGY LOTHAR MESTER VISZONTAGSÁGAI

2019-07-09 | ESSZÉ

Az alábbi történetre, igaz, jóval szűkszavúbb formában, a különös históriákat és történeti kuriózumokat tartalmazó Memorabilia et Mirabilia című 17. századi gyűjtemény hasonmás-kiadását lapozgatva bukkantam rá, és tüstént elhatároztam,

hogy közzé teszem magyarul is. [1] Az eredeti nyelvezetből a mai ízlés számára fölösleges körülírások nagy részét elhagytam, a körmondatokat rövidebb mondatokra osztottam fel. Minden egyébben híven követem az eredeti történet szellemét.

Az emléktinktúra

Az ulmi illetőségű Konthar Lothar a maga korának ismert, ám el nem ismert zsenije volt. Ötleteinek gazdagságával csak azok hasznavehetetlensége vetekedett. Amikor divatba jött a pázsit, ő feltalálta a fűnövesztő szert; amikor kortársai repülő masinériák megépítésén fáradoztak, ő értekezést publikált a repülés lehetetlenségéről. Macskabajuszpödrőt tervezett. Nyomdafesték-merevítőt. Sámfasíkositót. (Ez utóbbiról csalódottan konstataálta, hogy mégiscsak van valami haszna.) A legbüszkébb mindazonáltal arra a találmányára volt, amelynek köszönhetően közutálat tárgya lett. De hadd mondok el szép sorjában.

jószérivel kivehetetlen

Lothart zsenge ifjúkorától foglalkoztatta, hogy mi történik az emlékképekkel. Memóriája rendkívüli volt, és sok szép emlékekkel dicsekedhetett, de érett férfikorba lépve riadtan

eszmélt rá, hogy ezek egyre fakulnak, sőt, egy idő után jószérivel kivehetetlenné válnak. Hogy diákkorának csínytevései és első kedvese arcvonásai ne merüljenek végképp feledésbe, megalkotta a Mnemoicus-cseppeket. Ezekből estelente egy kávéskanálnyi adag az éjjeli nyugalom óráiban hathatósan újraszínezte az emlékeket. Miután önmagán kipróbálta a csodaszert, fiolákban árusította a közeli drogériában. Egy fiola egy tallér. Kezdetben meglehetősen sikere volt – mit szépítsük: vitték, mint a cukrot. Olyan keletje lett, hogy külön fiolákat kellett gyártatni az üvegfüvónál, metszettet, karcsút, elegánsat. A patikárius, az üveges, a csiszoló – mindenki jól járt, még Lothar mester is. Hanem egy idő után megcsappant a vásárlókedv; aztán elkezdtek visszavinni a még fel sem bontott fiolákat; kevésre rá pedig ócsárolták a feltalálót, fenyegető leveleket kapott, s egy éjjel még az ablakát is bedobta kővel valami felpaprikázott csirkefogó.

Némi utánajárással fény derült a zúgolódás okára: nem arról volt szó, hogy felsült volna találmányával, épp ellenkezőleg. A cseppek túlságosan jól működtek. Az emlékképek egyre színesebbek és elevenebbek lettek, pirospozsgások, tarkabarkák, valósággal vibráltak. Ami azt illeti, hozzájuk képest az ébrenlét világa úgyszólván sápadtnak és egyhangúnak tetszett. De nem ám csak a kellemes emlékek kaptak erőre: a kínosak és bosszantóak is, melyeket jobb lett volna elfelejteni. Azonfelül kisült, hogy az emlékek színe voltaképp *maga* az emlék: ha fakó, fakó, ha elmosódott, hát elmosódott. Újraszínezve már nem igazán az, ami volt: és a vásárlók fölöttébb élénk, ám némiképp idegen emlékekkel a fejükben járkáltak bódultan és kissé tanácstalanul az utcákon. Ennek eredményeképp a szabó különös, hebehurgya ruhákat varrt; a pék meglepő kenyértésztákat gyúrt; a bírák vonakodtak ítéletet hirdetni, a zsandárok elzékenyültek, és napirendre került néhány párbaj. A város

tisztas élete felbolydult, míg a Tanács tagjai fel nem ismerték, mi áll a különös jelenségek hátterében. Útilaput kötöttek hát Lothar talpára, és érdemei elismerése mellett kitették a szűrét a városból – előtte azonban kötelezték, hogy a Mnemonicus-cseppek receptjét kevés sóval és olajjal meghintve, a szemük láttára fogyassza el. Ez volt Lothar mester első leckéje az emlékek csalfa természetéről.

A memóriaháló

Szülővárosát ekképp kényszerűségből hátrahagyva, ám elszántságában töretlenül a hóbortosokat, szélhámosokat és briliáns elméket egyaránt nagylelkűen oltalmába fogadó Rudolf császár prágai udvarában keresett menedéket: jó szívvel az uralkodóra és az utókorra bízva az állásfoglalást, hogy ő melyik kategóriába is essék a három közül. Arról már többé-kevésbé meggyőződött, hogy az emlékezést bolygatni nem éppen veszélytelen (alkalmasint még évekig a szájában érezte az olajos papír fanyar ízét), de abba sem nyugodhatott bele, hogy az emlékek, illékony természetűek lévén, csak úgy ukmukfukk elpárologjanak.

csekély hatékonyságú betűtalizmánok

Következő ötlete egy emlékháló volt, hasonlatos a madarászok hálóihoz, melyekkel a szalonkákat és egyéb más apró és zamatos szárnyasokat fogtak be lakomák céljából; csakhogy az ő

hálója nem fonálból készült, hanem az emlékezés szubtilis jellegéhez híven, szavakból. Hiszen a szó, okoskodott Lothar, épp feleúton van a megfogható és a megfoghatatlan közt, továbbá nem olyan tömör dolog, mint a kép. Ismerte a különféle furfangos, ámbar csekély hatékonyságú betűtalizmánokat és szavakból összeügyeskedett mágikus négyzeteket, melyek a korban oly divatosnak számítottak bizonyos haladó körökben; ezek mintájára, de jóval körültekintőbb eljárással alkotta meg ő is emlékhálóját, amelyet egy éjjel alattomban – a kísérlet esetleges kudarcát leplezendő – feszített ki Prága fölött, a Hradzsín egyik bástyafoka és az Orloj hetyke toronysüvege között. Fáradságos munka volt, amellyel némi költségvonzattal is járt, mert a tornyok strázsáit le kellett fizetni, de Lothar mindkettőt afféle befektetésnek tekintette, és miközben leült a térre kicsit kifújni magát, míg feje felett ott feszült

láthatatlanul a Háló a könnyű hajnali szélben remegve, titkon már arról ábrándozott, micsoda döbbenet lesz úrrá a felséges császáron és udvartartásán, amikor reggel egy egész hálónyi szökevény emlékekkel jelenik meg előttük. Ült hát csendben, és igyekezett a küszöbön álló dicsőségre gondolni, elhessegetve az ulmi kínos incidens jeleneteit, és várta az emlékek rajzát. Mert meggyőződése volt, hogy azok épp ilyentájt, éjjel és nappal határán illannak el a fejekből, álmok lomha szárnyain útra kelve, ki tudja, milyen csillagfészkek felé. Várt, egészen pirkadatig.

Akkor ismét felkapaszkodott a tornyok magasába, és nagy óvatosan lebogozta a hálót. Könnyű volt, mint előző este, de ez nem igazán lepte meg; bár bizonyos emlékeknek, tapasztalatból tudta, igenis van súlya, de úgy sejtette, ez a súly inkább az ember lelkében jelentkezik, és nem feltétlen az emlékek sajátja. Mégis határtalan

öröm töltötte el, amikor a feltekert hálót kezében tartva, érzett valami mozgást, verdesést odabenn – ami minden kétséget kizáróan jelezte, hogy zsákmány gabalyodott a hálóba. Nem teketóriázott sokat, fogta magát, és kettesével véve a lépcsőket felhágott a palotába, sürgősséggel bejelentette magát, és röpké két óra múlva már ott is állt a kíváncsian pislogó császár színe előtt. Csakhogy ez kevés volt neki: alázatos kéréssel rábírta a felséges urat, hogy hívassa oda a kancellárokat, ajtónállókat, az egész henye udvari népséget, mert olyan csodát látnak majd, amelyet eddig még soha. S amikor már minden léhűtő ott hemzsegett a trónteremben, egyetlen teátrális mozdulattal kibontotta a hálót.

Még ugyanaznap este felségsértés vádjával a nyakában, poroszlók rideg tekintetétől és a nép gúnykacajától kísérvé, trappban hagyta el Prága városát. Mert azzal az eggyel nem számolt, hogy a prágaiak annyi hamis aranycsinálót és sarlatán asztrológust, ügyeskedő varázslót és svihák jövendőmondót láttak már az isteni Rudolf uralkodása alatt városukban megfordulni, hogy már semmiben sem hittek, s a sok mondvacsinált csoda ironikussá és csaknem felvilágosultakká, más szóval oly fásultakká tette őket, hogy immár egyáltalában nem is voltak álmaik, amelyek szárnyán az emlékek rajzásnak indulhattak volna. Így, amikor Lothar a hálót egy jól begyakorolt meghajlás kíséretében kibontotta, a márványpadlón csupán egyvalami koppant és verdesett kínosan: az avas olajszagú, sótól keserű papír emléke, amit maga a feltaláló igyekezett elhessegetni magától egész álló éjszaka.

...

babér nem terem

Mindezek ismeretében nem csoda hát, ha Lothar a földi tudományok feletti kiábrándultságában a mennyei diszciplínák oltalmában remélt enyhét találni úzött teste és elméje számára. Röviden: teológiai stúdiókba kezdett, s minthogy egyre tisztább lett előtte, hogy az e világi siralomvölgyben számára babér nem terem, egy reggel fogta magát, és délnek vette útját. Lyon városának cifra tornyait látva elhatározása csak még szilárdabbá lett,

amint elindult fölfelé Szent Brúnó patak völgyében. Amikor néhány napi fáradságos kapaszkodás után fehér kőfalat pillantott meg, és mögötte apró háztetők sorát, tudta: megérkezett Grande Chartreuse-be.

A rendben töltött első hónapjai váratlan nyugalomban teltek: minthogy ki se nyithatta a száját, senkinek sem kellett mesélnie sem az ulmi, sem a prágai fiaskóról. Ha pedig a fehér barátok fülébe el-eltalálhatott is valami mendemonda a személyét illetően, ők ugyanúgy nem tehettek kellemetlen megjegyzéseket. Meg aztán mire mentek volna mindezen pletykákkal odafönt, a világ fölött, angyalszárny-puha kámzsáik oltalmában immár feleúton az éter és a föld között – elvégre mindenkinek megvolt a maga története, benne a maga Ulmjával és Prágájával. Lothar hamar megértette, hogy azok a memória-cserepek és emlék-alakzatok, amelyek megtartásán oly sokat fáradozott, a kolostor magasából nézve nem többek, mint kihunyini készülő pernye – melynek az is a dolga, hogy a tűztől elválva kihűljön és elenyésszen. Az itteniek, úgy tűnt, másfajta *memoriát* igyekeztek kiművelni magukban: azt, amely nem látható dolgok tarkabarka képeivel festi tele az elme csarnokait, hanem amelyik a láthatatlan istenség egyenletes fényével ragyogja be azokat. *Stat crux dum volvitur orbis* – hangzott az intelem: és Lothar a világ forgandóságát magában az emlékezés csalfa természetével azonosította.

Így telt el egy nyugodt esztendő. Közben Lothar is fehér csuhát kapott, és vele új nevet: immár Desideriusként tartották számon. A szülővárosában és a császári udvarban történt incidensek emléke kellemesen elhalványodott, és Desiderius hálát adott az égnek, hogy az emléktinktúrából réges-rég elfogyott az utolsó csepp is. Ám egy meleg őszi napon, amikor az ágyásokból huzigálta ki épp az utolsó kókadt paradicsompalántákat, maga az apát úr érkezett hozzá, és egyetlen kurta mozdulattal maga után intette. A könyvtárba vitte, ahol egy halom fóliáns és foszlott kötésű salabakter sorakozott feltornyozva egy nagy tölgyfaasztal közepén. Az apát helyet kínálta, és a könyvekre mutatott. Desiderius óvatosan kinyitotta a legfelsőt, és megborzongott. Belelapozott az utána következőbe, és mind a többibe, egyre felületesebben és feldúltabban. Memória-traktátusok voltak, Quintilianus szónoklattanától Raymundus Lullus mechanikus tárcsáiig. Betéve tudta őket. Azaz nem is ő, hanem Lothar mester, akitől úgy hitte, örökre megszabadult, de aki most ébredezni kezdett valahol, Desiderius barát kámzsája mélyén. Reménykedett benne,

hogy ez csak afféle próba, mielőtt a barátok fekete és fehér babszemekkel szavaznának arról, itt maradhat-e örökre, avagy sem: ezért határozott mozdulattal eltolta magától a poros köteteket. Ám az apát szelíden visszatolta őket elé, és arról kezdett beszélni, micsoda hasznára lehetne a rendnek Lothar tudománya; hogy a talentumot a földre temetni a paradicsompalántákkal együtt vétek, és hogy az emberi *memoria* feladata, hogy az isteni igazságok tükrévé legyen; csak hogy esendősége és bukásokra hajló természete miatt ezt a rendeltetését nem képes maradéktalanul betölteni. Ha Desiderius is egyetért, folytathatná ez irányú tanulmányait a monostorban, hátha olyan felfedezést tesz, amely a lelkeket Isten ismeretéhez segíti. Addig pedig készíthetne egy adag Mnemonicus-cseppet, mert az apát az utóbbi időben úgy tapasztalta, hogy emlékezete hanyatlásnak indult, és mind bajosabb számára fölidézni a Dávid zsoltárainak egyes sorait. Desideriust mindezek hallatán kiverte a hideg verejték; Lothar ellenben, ott belül, mintha csöndesen ujjongott volna. Ebből mindketten megértették, hogy történetük még korántsem ért véget, és hogy a csönd és a csuha kettőse önmagában nem jelent gyógyírt az emlékezésre: a felejtésnek többnek kell lennie az emlékek pusztá útfélen hagyásánál. Mit gondolt, mit nem, rövid töprengés után Desiderius elfogadta az apát javaslatát. Megegyeztek abban, hogy karácsony ünnepe után ismét találkoznak, és tájékoztatja majd az apátot előmeneteléről. S hogy addig elkészíti az áhított cseppeket.

átásta magát

Télvíz idején a Grande Chartreuse nem épp barátságos hely: a hegyekből induló jeges szél hótorlaszokat emel a falak körül, és jóformán mindenhová lapáttal és ásóval kell közlekedni. Ennek ellenére vízkereszt ünnepe után az apát átásta magát Desiderius cellájáig, és tájékoztatta róla, hogy másnap, közvetlen *completorium* után várja őt a könyvtárban. Külön figyelmeztette a Mnemonicus-cseppekre. Desiderius meg is jelent a mondott időpontban, hóna alatt a kis kézi ásóval és néhány tekercs papírral. Mint mondta, ezeken összefoglalta minden lényeges mondandóját. Az apát várakozó tekintetét látva előhúzott kámzsája mélyéből egy cserépfiolát, és azt is az asztalra helyezte.

A mostoha időjárásra való tekintettel Desideius nem másnap, csak harmadnap délelőtt távozott kevés cókókjával azon a kapun, amelyen át másfél évvel azelőtt belépett a monostorba. A barátok, könyörületet mutatván irányában, megengedték, hogy az ásót magával vigye. Szép, napsütéses idő volt, a szél is elült, fagyott némaságban álltak őrt a völgy felett a fenyvesek. Ha őt magát kérdezik, Lothar-Desiderius nem tudta volna pontosan megmondani, mi okból is kell távoznia innen. Sejtése azért volt róla. Gyanította, hogy nem igazán az általa írt rövidke traktátus a ludas: abban csak kifejtette, hogy véleménye szerint tévúton jár az, aki – mint némely tiszteletreméltó, ámbár pogány rétor – az emberi elme emlékezőképességének mesterséges kibővítésén fáradozik. Az emberi elme ugyanis éppúgy lett felejtésre

teremtve, mint emlékezésre: mindkettő Isten ajándéka, miként a nappal és az éjszaka. Az emberi *memoria*, folytatta, nem olyan háló, amelyet tetszés szerint lehetne sűrűbbre és sűrűbbre kötni, hogy végül semmi se hulljon ki rajta – ez istenkísértés volna. Isten elgondolhatatlan elméje éppen ilyen: állandó nappal, örök emlékezés, végtelen szellemi háló. A világegyetem, vélekedett Lothar, Isten szeretetteljes gondolata, és mi mindannyian, kövek és felhők, legyek és csillagok és ami csak van, e háló szemei, melyek által Isten emlékezik erre a gondolatra. Mindez talán nem volt megbocsáthatatlan eretnokség. Desiderius azt gyanította, sokkal inkább a fiola tartalma állhat kiebrudalásának hátterében, amelyben sűrű esszenciaként ott lapult minden keserű és elgondolkodtató kalandjának és ismétlődő meghurcoltatásainak cseppfolyós kivonata Ulmtól egészen Szent Brúnó patak völgyéig, s amelyeket így a maguk egészében áttestált az apátra. Igen, alighanem a fiola tehet róla.

Desidorius mesternek még arra is volt ereje, hogy lapátolás közben egy rezponzórium dallamát füttyöréssze. Halk füttyiszavát megsokszorozva verték vissza a jeges hegyoldalak.

1. *Memorabilia et Meraviglia* (ed. Grigorio Poliphilo), Milano, 1977. ↑

kép | Steve Wheeler művei, wikiart.org